

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ

Τόμος 26ος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2007

Ελευθέριος Λ. Βέτσιος

*Η δωρεά του μαρκησίου Joannes de Vigintimiliis στον
Λεονάρδο Γ' Τόκκο, δεσπότη της Αρτας (1474)*

Η μελέτη της πολιτικής και εσωτερικής ιστορίας του δυτικού ελλαδικού χώρου, χερσαίου και νησιωτικού, κατά την υστερομεσαιωνική περίοδο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους μελετητές της βυζαντινής ιστορίας. Κατά την περίοδο αυτή η δυτική Ελλάδα εμφανίζει έντονα χαρακτηριστικά πολιτικής ρευστότητας και μεγάλης ανασφάλειας. Μεγάλες δυνάμεις της εποχής, όπως η Καθολική Εκκλησία, το βασίλειο της Νεάπολης, η Βενετία και αργότερα οι Οθωμανοί, αλλά και τοπικοί ηγεμόνες διαμορφώνουν τις ιστορικές εξελίξεις στο χώρο αυτό υπό συνθήκες που χαρακτηρίζουν μια περίοδο έντονα μεταβατική!

Από τα μέσα του 14ου αιώνα ο οίκος των Τόκκων διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική ιστορία του δυτικού ελλαδικού χώρου². Την τελευταία πεντηκονταετία της κυριαρχίας τους στην περιοχή (1429-1479) οι αδύναμοι διάδοχοι του Καρόλου Α', του σπουδαιότερου εκπρόσωπου των Τόκκων στην περιοχή³, δεν είναι σε θέση να αναλάβουν πολιτικές πρωτοβουλίες και η επικράτεια που κληρονόμησαν προοδευτικά μειώνεται στον ηπειρωτικό χώρο από τους Οθωμανούς που προελαύνουν προς το Ιόνιο. Και ενώ η οθωμανική

1. Μια ολοκληρωμένη ιστορική σύνθεση για το δυτικό ελλαδικό χώρο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα αποτελεί η εργασία του Σ. Ασωνίτη, *Το Νότιο Ιόνιο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα – Κομητεία Κεφαλληνίας, Δουκάτο Λευκάδας, Αιτωλοακαρνανία*, Αθήνα 2005. Η εργασία αυτή μαζί με τη μονογραφία του ίδιου συγγραφέα με τίτλο «*Ανδηγαυική Κέρκυρα (13ος – 14ος αι.)*», Κέρκυρα 1999, καλύπτουν σε μεγάλο βαθμό την ιστορία του δυτικού ελλαδικού χώρου σε μια ιστορική περίοδο κατά την οποία αναπτύσσονται ιδιότυπες διεργασίες σ' ένα πολιτικό περιβάλλον ιδιαίτερα ρευστό.

2. Για τις ρίζες και την προέλευση του ονόματος των Τόκκων βλ. Σ. Ασωνίτης, *Το Νότιο Ιόνιο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα*, σ. 121, υποσ. 181. Για τους Τόκκους επίσης βλ. Σ. Ασωνίτης, *Συμβολή στην Ιστορία της Αιτωλοακαρνανίας και των νησιών του νότιου Ιονίου. Από την προσάρτηση της Κομητείας της Κεφαλληνίας στο Πριγκιπάτο της Αχαΐας μέχρι το θάνατο του Καρόλου Α' Τόκκου 1325-1429*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης 1986. – Δ. Κασαπίδης, «Τόκκοι», *Λεξικόν βυζαντινής Πελοποννήσου* (Αθήνα 1998), σσ. 379-382.

3. Ηγέτης με πολλά προτερήματα, του οποίου οι πρωτοβουλίες, αν και δεν επηρέασαν καθοριστικά τις μείζονες πολιτικές εξελίξεις, προσδιόρισαν όμως σε σημαντικότατο βαθμό τη ζωή των ανθρώπων που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στη δυτική Ελλάδα. Στη διάρκεια της μακράς και πολυτάραχης σταδιοδρομίας του είχε κατορθώσει όχι μόνο να διατηρήσει αλώβητη την πατρική κληρονομιά σε μια τόσο ευαίσθητη περιοχή, αλλά και να την επεκτείνει, εκμεταλλευόμενος άριστα τις συγκυρίες. Γεννήθηκε περί το 1374/75 και πέθανε στις 4 Ιουλίου 1429. Περισσότερα βλ. Π. Χιώτης, *Ιστορικά Απομνημονεύματα της Νήσου Ζακύνθου*, τ. 2, Κέρκυρα 1858, σσ. 192-231. – Σ. Ασωνίτης, *Το Νότιο Ιόνιο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα*, σσ. 133-187.

απειλή αναδεικνύει τα νησιά του νότιου Ιονίου σε στρατηγικότερες θέσεις για την ανάσχεση του τουρκικού επεκτατισμού, η επικυριαρχία του πολυπράγμονος βασιλιά της Νεάπολης Αλφόνσου⁴ επί των Τόκκων δεν επιτρέπει μια βιώσιμη λύση για τα νησιά, τα οποία η Γαληνότετη επιθυμούσε να εντάξει ως προτεκτοράτο στο αποικιακό της κράτος. Υπό το καθεστώς λοιπόν πολλαπλών εξαρτήσεων και έντονης ανασφάλειας, οι ανίσχυροι Τόκκοι υποχρεώνονται κατά την τελευταία αυτή περίοδο της παρουσίας τους στη δυτική Ελλάδα να προσαρμόζονται σε πολιτικές περιστάσεις τις οποίες όμως αδυνατούν να ελέγξουν.

Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι ένα έγγραφο που αναφέρεται στη δωρεά του Joannes de Vigintimiliis, μαρκησίου του Ιέρακος του βασιλείου της Σικελίας και προκρίτου του βασιλείου της Νεάπολης⁵, στον Λεονάρδο Γ΄ Τόκκο, τελευταίο δεσπότη της Άρτας (Disprotus Arte), στα 1474. Το έγγραφο βρίσκεται στα κρατικά αρχεία της Βενετίας (Archivio di Stato – Venezia) και στη σειρά Avogaria di Comun (Civile, b. 2, fasc. 5), που αφορά, στο μεγαλύτερο μέρος της, τις οικογένειες ευγενών της Βενετίας· είναι αντίγραφο από πρωτότυπο έγγραφο που βρισκόταν στο αρχείο των Τόκκων στη Νεάπολη. Στο έγγραφο υπάρχουν πολλές διαφορετικές ημερομηνίες: Της αρχικής σύνταξής του (1474), της επίδειξής του για επικύρωση στις δικαστικές αρχές της Μεσσήνης (1495) και της αντιγραφής του στην Νεάπολη (5 Οκτωβρίου 1724). Η γνησιότητα του

4. Πρόκειται για τον Αλφόνσο Ε΄ βασιλιά της Αραγονίας, Σικελίας (1416-1458) και Νεάπολης (1443-1458) που γεννήθηκε το 1385 και πέθανε στις 27 Ιουνίου 1458. Ήταν γιος του βασιλιά της Αραγονίας Φερδινάνδου Α΄, τον οποίον διαδέχτηκε στα 1416. Περισσότερα βλ. A. Ryder, *Alfonso the Magnanimus, King of Aragon, Naples and Sicily, 1396-1458*, Οξφόρδη 1990. Για τις σχέσεις Αλφόνσου και Τόκκων βλ. F. Cerone, «La politica orientale di Alfonso Aragona», *Archivio Storico per le Province Napoletane* n.s. 28 (1903), σσ. 200-212. – Σ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σσ. 189-204.

5. Ο Joannes de Vigintimiliis ήταν ένας από τους σημαντικότερους στρατιωτικούς συνεργάτες του Αλφόνσου, βλ. H. Bresc, «Alfonse le Magnanime: Empire de conquête et État apartide», *Coloniser au Moyen Âge. Sous la direction de M. Balard et A. Ducellier*, Παρίσι 1995, σ. 190. Για την ελληνική κουλτούρα στον Ιέρακα της Καλαβρίας κατά τον 14ο αι. βλ. Fr. Russo, «Relazioni tra la Calabria e l' Oriente Bizantino», *Πεπραγμένα του Θ΄ Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη 12-19 Απριλίου 1953), τ. Β΄ Αθήναι 1956, σσ. 604-606.

6. Για τον τίτλο «δεσπότης» και τη χρήση του τη βυζαντινή περίοδο βλ. Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα, «Το αξίωμα του «δεσπότη» και τα Δεσποτικά Έγγραφα της Ηπείρου», *Μεσαιωνική Ήπειρος, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου* (Ιωάννινα 17-19 Σεπτεμβρίου 1999), σσ. 73-97. – Κ. Ε. Πλακογιαννάκης, *Ελληνική Ανατολική Αυτοκρατορία των Μέσων Αιώνων - Τιμητικοί τίτλοι και ενεργά αξιώματα στο Βυζάντιο - Εθιμοτυπία, Διοίκηση, Στρατός*, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 38-41.

αντιγράφου πιστοποιείται μεταξύ των άλλων και από τις υπογραφές του γραμματέα (secretarius) του Μεγάλου Συμβουλίου της Αντιβασιλείας της Νεάπολης Michael Gervasi⁷, αλλά και του πρεσβευτή της Γαληνότατης Δημοκρατίας στη Νεάπολη στα 1724 Jacobus Busenello. Κατά την αντιγραφή φαίνεται ότι έγιναν λάθη και αυτό γίνεται εμφανές από τις ασυνταξίες που υπάρχουν στην παραδομένη μορφή του κειμένου, γεγονός που δημιουργεί πρόσθετες δυσκολίες στην μελέτη των δεδομένων του. Η γλώσσα του κειμένου τέλος είναι αναλυτική με κοινούς στη γραμματεία της νομικής τρόπους έκφρασης.

Το έγγραφο αυτό, απ' όσον γνωρίζω, είναι ανέκδοτο και παρουσιάζει πιστεύω ενδιαφέρον για τις πληροφορίες που μας δίνει για τη δωρεά του μαρκησίου Joannes de Vigintimiliis στον Λεονάρδο Γ' τον Τόκκο, αλλά και για τον τρόπο σύνταξης των εγγράφων αυτών στην εξεταζόμενη περίοδο. Παράλληλα η χρονολογία αντιγραφής του εγγράφου στα 1724 εγείρει ερωτήματα κυρίως για τους λόγους που οδήγησαν τις βενετικές αρχές να θελήσουν να έχουν αντίγραφα εγγράφων που αναφέρονται σε ηγεμόνες του δυτικού ελλαδικού χώρου κατά την υστερομεσαιωνική περίοδο.

Πριν αναφερθώ λεπτομερειακά στο περιεχόμενο του εγγράφου, θα πρέπει να σημειώσω ότι ο Λεονάρδος Γ' ο Τόκκος ήταν εγγονός του μαρκησίου του Ιέρακος Joannes de Vigintimiliis. Πιο συγκεκριμένα ο πατέρας του Λεονάρδου Γ' του Τόκκου, ο Κάρολος Β' ⁸, είχε νυμφευθεί την κόρη του Joannes de Vigintimiliis Ramondina. Από τον γάμο αυτόν ο Κάρολος Β' απέκτησε τρεις γιούς, τον Λεονάρδο Γ', που τον διαδέχτηκε στην ηγεμονία, τον Ιωάννη και τον Αντώνιο. Τη χρονική περίοδο κατά την οποία ο Κάρολος Β' ήταν ηγεμόνας στο αυτόνομο κράτος (ή «δεσποτάτο»⁹) της Ηπείρου

7. Οι «Σεκρετάριοι» υπηρετούσαν στο συμβούλιο του στέμματος, όπου ως ταχυγράφοι τηρούσαν τα εμπιστευτικά πρακτικά γράφοντας «παλιότερον δια του στύλου επί κεκρωμένης σανίδος είτε δε δια της καλαμίδος μετά της συνήθους βαφής» βλ. σχετικά Κ. Ε. Πλακογιάννάκης, *ό.π.*, σσ. 76-78.

8. Για τον Κάρολο Β' τον Τόκκο περισσότερα βλ. Π. Χιώτης, *ό.π.*, σσ. 233-245. – D. Nicol, *Το Δεσποτάτο της Ηπείρου 1267-1479, Μια συνεισφορά στην ελληνική Ιστορία κατά τον Μεσαίωνα*, Αθήνα 1991, σσ. 279-293. – Σ. Ασωνίτης, *Το Νότιο Ιόνιο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα*, σσ. 189-197.

9. Στις ελληνόγλωσσες πηγές ο όρος «δεσποτάτο» δηλώνει την επικράτεια των ηγεμόνων της Ηπείρου, έχει δηλαδή διοικητική και γεωγραφική σημασία. Το 1342 ο Καντακουζηνός εννοεί με τον όρο αυτό μια γεωγραφική και διοικητική ενότητα, ενώ στο Χρονικό των Τόκκων ο όρος εμφανίζεται φορτισμένος με το στοιχείο του τοπικού πατριωτισμού των κατοίκων του κάστρου των Ιωαννίνων, βλ. Σ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σ. 46, υποσ. 35 και 36. Την ονομασία «δεσποτάτο της Ηπείρου» είχαν χρησιμοποιήσει παλαιότερα οι Ι. Ρωμανός, *Περί του δεσποτάτου της Ηπείρου, Ιστορική πραγματεία*, Κέρκυρα 1895 (ανατ. Ι. Ρωμανού, *Ιστορικά έργα*, εκδ. Κ. Δαφνή, Κέρκυρα 1959). – Α. Μηλια-

(1429-1448)¹⁰, ο Joannes de Vigintimiliis βρισκόταν στην υπηρεσία του βασιλιά Αλφόνσο Ε΄. Από τη θέση αυτή ο μαρκήσιος βοήθησε πολλές φορές τον γαμπρό του Κάρολο Β΄ στους αγώνες που έδινε ο τελευταίος εναντίον των Οθωμανών Τούρκων, υπερασπιζόμενος τα εδάφη της επικράτειάς του¹¹.

Ο Λεονάρδος Γ΄, ως μεγαλύτερος από τους τρεις γιούς του Καρόλου Β΄, διαδέχτηκε τον αποθανόντα πατέρα του στα 1452¹². Η επικράτεια τότε των Τόκκων περιλάμβανε «την δουκίαν Λευκάδος, την κομητείαν Κεφαλληνίας και Ζακύνθου και Ιθάκης, την κυριότητα της κοιλάδος Κομπάρου και την Ακαρνανίαν», όση δεν είχε κυριευτεί ακόμη από τα οθωμανικά στρατεύματα του σουλτάνου Μουράτ Β΄¹³. Στα 1474, χρονολογία στην οποία αναφέρεται το δωρητή-

ράκης, *Ιστορία του Βασιλείου της Νικαίας και του Δεσποτάτου της Ηπείρου*, εν Αθήναις 1898. Είναι ασφαλώς ιδιαίτερα γνωστή η επιχειρηματολογία που έχει αναφέρει την ακρίβεια του όρου «Δεσποτάτου», βλ. σχετικά D. M. Nicol, «Πρόσφατες έρευνες για τις απαρχές του Δεσποτάτου της Ηπείρου», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 22 (1980) σσ. 38-48 και κυρίως 40-41, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. – Α. Σταυρίδου-Ζαφράκα, *ό.π.*, σσ. 73-74. – Α. Σαββίδης, *Ιστορία του Βυζαντίου, Η ύστερη βυζαντινή Αυτοκρατορία και ο Μεσαιωνικός Ελληνισμός (1025-1461 μ.Χ.)*, τ. 3, Αθήνα 2004, σ. 115.

10. Ο Π. Χιώτης (*ό.π.*, σσ. 244-245) αναφέρει ότι ο Κάρολος Β΄ πέθανε στα 1452, ενώ ο Σ. Ασωνίτης (*ό.π.*, σ. 197) ημερομηνία του θανάτου του σημειώνει την 30η Σεπτεμβρίου 1447.

11. «Λεώνικος ο Χαλκοκονδύλης λέγει ότι του Καρόλου τούτου η κυριότης περιείχετο εν τε τη περιχώρω Άρτης και Ιωαννίνων, πάσι τοις παραλίαις και τοις μεσογείοις του Αμβρακικού και της Αιτωλίας και ταις νήσοις ταις από Ζακύνθου μέχρι Λευκάδος», βλ. Π. Χιώτης, *ό.π.*, σ. 234. Για την βοήθεια που προσέφερε ο Joannes de Vigintimiliis στον γαμπρό του Κάρολο Β΄ τον Τόκκο βλ. Π. Χιώτης, *ό.π.*, σ. 244. – D. Nicol, *ό.π.*, σσ. 290-291 και W. Miller, *ό.π.*, σ. 481. – Σ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σσ. 194-196, ενώ για τους αγώνες του Καρόλου εναντίον των Οθωμανών Τούρκων βλ. Π. Αραβαντινός, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, τ. 2, Ιωάννινα 1984, σσ. 127-134.

12. Όταν πέθανε ο Κάρολος Β΄, η σύζυγός του Ramondina, επειδή οι γιοί της ήταν ακόμη ανήλικοι, διόρισε τέσσερις αντιβασιλείς (Consilium Curie Zefalonie et Jacinti) για να διοικούν τις εναπομείνουσες κτήσεις του ηπειρωτικού κράτους και να διαχειρίζονται την περιουσία τους. Αυτοί ήταν οι Iacopo Rosso, capitaneum Leucate et Sancte Maure, Andrea de Guido de Strione, Galeazzo de Sancta Colomba και Marino Meliari, βλ. E. Lunzi, *Della condizione politica delle Isole Jonie sotto il dominio Veneto, proceduta da un compendio della storia della isole stesse dalla divisione dell' impero Bizantino. Versione con note di Marino Dr. Typaldo-Foresti e Nicolò Barozzi, riveduta ed aumentata dall' autore*, Βενετία 1860, σ. 175, σημ. 1. – R. Predelli, *I libri Commemoriali della republica di Venezia, Regestri*, τ. 5, Βενετία 1876-1914, σσ. 14, 37 (96) 11 Σεπτεμβρίου 1449. – D. Nicol, *ό.π.*, σσ. 292 και 302 σημ. 33. – W. Miller, *ό.π.*, σ. 481.

13. Βλ. Π. Χιώτης, *ό.π.*, σ. 245. – Σ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σ. 197. Για τον γάμο του Λεονάρδου με την αρχόντισσα της Σερβίας Μηλίτσα βλ. Ε. Βέτσιος, «Το προικοσύμφωνο γάμου του Λεονάρδου Γ΄ του Τόκκου, δεσπότη της Άρτας, και της Μηλίτσας, αρχόντισσας της Σερβίας, στα 1463», ανακοίνωση που έγινε στο Β΄ Διεθνές Αρχαιολογικό και Ιστορικό Συνέδριο για την βυζαντινή Άρτα και την περιοχή της (Άρτα, 12-14 Απριλίου 2002) και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Σκουφάς*, Τόμος ΙΒ΄ - τεύχ. 97, Άρτα 2004, σσ. 554-563.

ριο έγγραφο, η επικράτεια του Λεονάρδου Γ΄ είχε συρρικνωθεί ουσιαστικά στα Ιόνια νησιά. Παρόλο όμως που ο Λεονάρδος έχασε όλα τα εδάφη του στην Ήπειρο διατήρησε τον τίτλο του δεσπότη της Άρτας μέχρι και τον θάνατό του, αλλά πρόκειται μάλλον για έναν τίτλο τιμής και γοήτρου¹⁴. Σε όλη πάντως τη διάρκεια της ηγεμονίας του πρέπει να τονιστεί ότι ο Λεονάρδος Γ΄ είχε την βοήθεια και τη συμπαράσταση του πάππου του Joannes de Vigintimiliis, όπως φαίνεται και από εξεταζόμενο αρχαιακό έγγραφο¹⁵.

Στο πρώτο μέρος του εγγράφου οι δικαστικές αρχές της Μεσσήνης βεβαιώνουν ότι τον Μάρτιο του 1495 ο δεσπότης Λεονάρδος Γ΄ ο Τόκκος παρουσιάστηκε ενώπιον τους και τους παρουσίασε συμβόλαιο δωρεάς του έτους 1474 με δωρητή τον πάππο του Joannes de Vigintimiliis και δωρεοδόχο τον ίδιο. Το αντικείμενο του συμβολαίου ήταν η δωρεά έκτασης γης και ενός κάστρου στο βασίλειο της Νεάπολης. Με την επίδειξη του συμβολαίου, που είχε την έγκριση και συγκατάθεση του βασιλιά της Νεάπολης Φερδινάνδου¹⁶, ο Λεονάρδος ζήτησε τη μεταγραφή του, ώστε αυτό να αποκτούσε δημόσια ισχύ. Οι δικαστικές αρχές της Μεσσήνης, αφού εκτίμησαν ότι το αίτημα του δεσπότη της Άρτας ήταν δίκαιο, εξέτασαν το συμβόλαιο για τυχόν παρατυπίες και, αφού διαπίστωσαν ότι ήταν καθ΄ όλα νόμιμο, συνέταξαν την περίληψή του και το μετέγραψαν, ώστε αυτό να αποκτήσει ισχύ δημοσίου εγγράφου. Η σύνταξη της μεταγραφής

14. Ο Λεονάρδος «καίτοι απώλεσε πάντα τα εν Ηπειρώ κτήματα πολεμούμενος υπό Αμουράτου, διετήρησε τον επί ψιλώ ονόματι τίτλον δεσπότης Άρτης, ως φαίνεται εν τη Βούλα του πάπα Σήξτου Δ΄ τω 1476... Τουούτον δε όνομα και αξίωμα απαντώμεν εν διατάγματι τινί του Λεονάρδου, εκδοθέντι εν Αγία Μαύρα τω 1478 περί μονής του τιμίου Προδρόμου... Επιγράφεται δε και υπογράφεται Λατινιστί δεσπότης της Άρτης», βλ. Π. Χιώτης, *ό.π.*, σσ. 249-250, 272-273 και 628-629. Επίσης βλ. S. Magno, *Estratti degli Annali Veneti di Stefano Magno*, ed. C. Hopf., *Chroniques grécoromanes*, σ. 196 : «Questo Lunardo si scrivera Arte Dispotus Dux Leucate comewque Cephalonie Palatinus». – B. Ferjančić, *Despoti u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama (Die Despoten in Byzanz und den südslavischen Ländern)*, Beograd 1960, σσ. 86-87. – D. Nicol, *ό.π.*, σσ. 293 και 303 σημ. 37.

15. Στα 1452 αναφέρεται ότι με τη μεσολάβηση του Joannes de Vigintimiliis ο Αλφόνσος Ε΄ αναγνώρισε τον Λεονάρδο Γ΄ ως πρίγκιπα της Αχαΐας, βλ. Σ. Ασωνίτης, *ό.π.*, σσ. 201-202.

16. Ο Φερδινάνδος ήταν γιος του Αλφόνσου Ε΄ της Αραγονίας (1ου ως βασιλιά της Νεάπολης) που διαδέχτηκε τον πατέρα του στο θρόνο του βασιλείου της Νεάπολης στα 1458. Ο Λεονάρδος Γ΄ ο Τόκκος, μετά το θάνατο της πρώτης συζύγου του Milica, θυγατέρας του δεσπότη της Σερβίας Λαζάρου, ήλθε σε δεύτερο γάμο με τη Francesca de Marzano de Aragon, ανειψιά του βασιλιά Φερδινάνδου της Νεάπολης, βλ. E. Lunzi, *Condizione*, σ. 191. – D. Nicol, *The Despotate of Epiros, 1276-1479. A Contribution to the History of Greece in the Middle Ages*, Cambridge 1984, σ. 212.

του δωρητηρίου εγγράφου έγινε στις 16 Μαρτίου 1495 και επικυρώθηκε από τις δικαστικές αρχές της Μεσσήνης.

Αξιομνημόνευτη σε αυτό το σημείο είναι η περιγραφή της κέρινης σφραγίδας με την οποία ήταν σφραγισμένο το έγγραφο του συμβολαίου. Η σφραγίδα κρεμόταν από το έγγραφο με μεταξωτό κορδόνι που ήταν πλεγμένο με κόκκινες και κίτρινες ίνες (τα εθνικά χρώματα της Ισπανίας). Στη μια πλευρά αυτής της σφραγίδας υπήρχε σμιλευμένη η μορφή ενός βασιλιά που καθόταν στο εστεμμένο θρόνο του. Ο βασιλιάς στο αριστερό του χέρι κρατούσε ένα στρογγυλό σκήπτρο που είχε ένα σταυρό στο πάνω μέρος του. Στο δεξί χέρι δεν ήταν δυνατόν να διακριθεί τι κρατούσε, επειδή είχε καταστραφεί το κερί. Στο δεξί μέρος της ίδιας πλευράς υπήρχαν σκαλισμένα τα όπλα του βασιλιά, ενώ στο αριστερό μέρος σε κάποιο θυρεό υπήρχαν στέμματα. Στην άλλη πλευρά της σφραγίδας ήταν αποτυπωμένη η εικόνα ενός έφιππου βασιλιά που κρατούσε ξίφος στο δεξί του χέρι και είχε όπλα στο στήθος του, ενώ με το αριστερό χέρι κρατούσε τα χαλινάρια του αλόγου.

Η μεταγραφή αρχίζει με τη βεβαίωση των δημόσιων νοταρίων¹⁷ του βασιλιά Φερδινάνδου ότι τους προσκομίστηκε το δωρητήριο έγγραφο για επικύρωση. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το συμβόλαιο και αναφέρεται ότι τον Οκτώβριο του 1474 ο μαρκήσιος του Ιέρακος Joannes de Vigintimiliis, κύριος του Castri ad Mare Ruchelle του βασιλείου της Σικελίας και του Montisarculi του βασιλείου της Νεάπολης, κάλεσε στο κάστρο του στην περιοχή Castri Boni, όπου ήταν και η κατοικία του, εκπροσώπους των δικαστικών αρχών του βασιλείου της Σικελίας και Νεάπολης για να τους ανακοινώσει τη δωρεά.

Αρχικά ο μαρκήσιος εκθέτει τους λόγους για τους οποίους προέβη σε μια τέτοια ενέργεια. Ως πρώτο λόγο αναφέρει την υπέρμετρη αγάπη και στοργή που αισθανόταν για τον εγγονό του Λεονάρδο. Παράλληλα η αφοσίωση και η προσήλωση που έδειξαν προς τον ίδιο τόσο ο Λεονάρδος, όσο και ο πατέρας του

17. Για τους νοταρίους βλ. σχετικά Σ. Ξανθουδίδης, «Κρητικά Συμβόλαια εκ της Ενετοκρατίας», *Χριστιανική Κρήτη* 1 (1912), σσ. 8-15. – Φ. Κ. Μπουμπουλιδής, «Νοτάριοι Ζακύνθου», *Επετηρίς Αρχείου Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου* 8 (1958), σσ. 112-133. – Μ. Χαιρέτη, «Διοριστήριο έγγραφο Έλληνα νοταρίου της Κρήτης (1365)», *Θησαυρίσματα* 3 (1964), σσ. 62-69. – Λ. Βροκίνης, «Προνομακά Παλατινής Κομητείας δικαιώματα εν Κερκύρα κατά την ΙΣΤ΄εκατονταετηρίδα», *Κερκυραϊκά Χρονικά* 17 (1973), σσ. 109-139. – Σ. Σαράντη, *Κεφαλονιά 1500-1571 - Η συγκρότηση της κοινωνίας του νησιού*, Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 230-231.

και δικός του γαμπρός Κάρολος Β' ο Τόκκος, συνέβαλαν στη λήψη αυτής της απόφασης. Μάλιστα ο Κάρολος, όταν άφησε ως διάδοχο στην ηγεμονία του ηπειρωτικού κράτους τον Λεονάρδο, ανέθεσε ταυτόχρονα την καθοδήγησή του στον πάππο του, την οποία ο Λεονάρδος δέχτηκε με ευχαρίστηση και δεν αρνήθηκε ποτέ. Ως δεύτερο λόγο ο μαρκησίου αναφέρει τον κίνδυνο που διέτρεχε ο εγγονός του από την επέλαση των Οθωμανών Τούρκων. Το μέλλον του ηπειρωτικού κράτους, που βρισκόταν μπροστά στις οθωμανικές δυνάμεις την περίοδο εκείνη, ήταν αβέβαιο. Στα 1449 ήδη η Άρτα είχε πέσει στα χέρια των Οθωμανών Τούρκων, ενώ το έτος της σύνταξης του συμβολαίου ο Λεονάρδος είχε χάσει όλα τα ηπειρωτικά μέρη της επικράτειάς του¹⁸. Επιπλέον στα σχέδια των οθωμανικών δυνάμεων ήταν και η κατάληψη του υπολοίπου μέρους της επικράτειας των Τόκκων¹⁹, γεγονός που θα οδηγούσε τον Λεονάρδο στην ταπεινώση και στην πενία, αλλά πιθανότατα και στην απώλεια της ίδιας του της ζωής, εάν ο ίδιος συλλαμβανόταν από τους Οθωμανούς. Κάτω από αυτές τις συνθήκες το μέλλον του Λεονάρδου ήταν δυνατόν να θεωρηθεί πιο ασφαλές με τη δωρεά ενός μέρους της περιουσίας του πάππου του.

Για τους προαναφερθέντες λόγους ο μαρκησίου Joannes de Vigintimiliis αποφάσισε να δωρίσει στο διηνεκές στο Λεονάρδο, στους κληρονόμους και διαδόχους του, το κάστρο Montis Sarcii του βασιλείου της Νεάπολης και έκταση γης γύρω από αυτό. Σκοπός της ενέργειας αυτής ήταν να χρησιμοποιηθεί η δωρηθείσα γη από τον εγγονό του ως καταφύγιο, κατοικία και πηγή προσόδων στην περίπτωση που αυτός χάσει από τους Οθωμανούς Τούρκους τα εδάφη της ηγεμονίας του στην Ελλάδα. Παράλληλα ο μαρκησίου παραχώρησε στον εγγονό

18. Οι τελευταίες δεκαετίες, υπό τη δυναστεία των Τόκκων, αποτέλεσαν τον επιθανάτιο ρόγχο του ηπειρωτικού κράτους. Οι Τόκκοι, αν και είχαν αρκετές επιτυχίες κατά των Αλβανών επιδρομέων, δεν μπόρεσαν τελικά να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους. Μετά το θάνατο του ικανού Καρόλου Α' (1429), η κατάληψη πήρε ραγδαία μορφή. Πρώτα παραδόθηκαν τα Γιάννενα στον Έλληνα αρνησίθηρσο στρατηγό του Μουράτ Β', Σινάν πασά, που παραχώρησε προνομιακό «ορισμό» στους κατοίκους της πόλης (1430), ενώ το 1449 η Άρτα άνοιξε τις πύλες της σηματοδοτώντας το τέλος του μεσαιωνικού ηπειρωτικού κράτους. Βλ. σχετικά Α. Σαββίδης, *ό.π.*, σ. 120.

19. Στα 1479 ο Τούρκος πασάς Gedik Achamat, μετά από εντολή του σουλτάνου, αφού απέπλευσε από την Αιώνα πέρασε με στόλο 28 πλοίων από το στενό της Κέρκυρας και κατέλαβε τη Βόνιτσα, τη Λευκάδα (7 Αυγούστου) και την Κεφαλληνία (26 Αυγούστου). Η Ζάκυνθος κατελήφθη από τους Τούρκους τον Νοέμβριο του 1479, βλ. περισσότερα Σ. Ασωνίτης, *Το Νότιο Ιόνιο κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα*, σσ. 212-215.

του την αρμοδιότητα όλων των αστικών και ποινικών υποθέσεων, τα δικαιώματα επί των εισαγωγών, την εκμετάλλευση των παραγόμενων προϊόντων, τις προσόδους όλης της παραχωρηθείσης περιουσίας όπως τις είχε ο ίδιος και του είχαν παραχωρηθεί από τον βασιλιά της Νεάπολης Φερδινάνδο. Ταυτόχρονα με τη αποδοχή της δωρεάς ο μαρκήσιος αποποιούνταν ο ίδιος και οι κληρονόμοι του κάθε δικαιώματος επί της μεταβιβασθείσης περιουσίας. Σημαντικό στοιχείο της μεταβίβασης η αναφορά, σε αρκετά σημεία του δωρητηρίου εγγράφου, στη συναίνεση του βασιλιά Φερδινάνδου, χωρίς την άδεια του οποίου οποιαδήποτε συναλλαγή θεωρούνταν άκυρη. Το δωρητήριο έγγραφο, που επικυρώνουν με την υπογραφή τους οι δικαστές και κάποιοι μάρτυρες, τελειώνει με τη υπόσχεση και συνομολόγηση αμφοτέρων των συμβαλλομένων για την τήρηση των όρων της δωρεάς. Η μεταγραφή κλείνει με την επικύρωση του δωρητηρίου από τους δημόσιους νοταρίους του βασιλιά Φερδινάνδου με ημερομηνία επικύρωσης και καταχώρησης την 11η Νοεμβρίου 1474.

Η αντιγραφή του δωρητηρίου συμβολαίου έγινε, όπως προαναφέρθηκε, στην Νεάπολη από τον βασιλικό νοτάριο Antonio Ferraiolo στις 5 Οκτωβρίου 1724. Ποιό ήταν το κίνητρο, όμως, που οδήγησε τους Βενετούς να αντιγράψουν στα 1724 το συγκεκριμένο έγγραφο αλλά και άλλα έγγραφα από το αρχείο των Τόκκων στη Νεάπολη; Πιθανότατα η συγκέντρωση ιστορικών στοιχείων για τη δυτική Ελλάδα να δείχνει το έντονο ενδιαφέρον των Βενετών για την περιοχή αυτή. Πρόκειται για μια ζώνη μεθοριακή, όπου κτήσεις βενετικές περιβάλλονταν από εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στους Βενετούς ανήκαν ουσιαστικά από τους προηγούμενους αιώνες τα Ιόνια νησιά, ενώ με τη συνθήκη του Passarowitz (1718) έγιναν κύριοι της Πρέβεζας, της Βόνιτσας και παράλληλα απέκτησαν τον έλεγχο του Αμβρακικού κόλπου. Επιπλέον τη χρονική αυτή περίοδο οι Βενετοί αγωνίζονταν για την ίδρυση βενετικού προξενείου στην Άρτα, επειδή η εγκατάσταση ενός προξένου στη σημαντική για το εμπόριο αυτή ηπειρωτική πόλη με τα επίνειά της, που βρισκόταν στον Αμβρακικό κόλπο, θα εξυπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τα εμπορικά τους συμφέροντα. Η έναρξη τελικά της λειτουργίας του προξενείου της Βενετίας στην Άρτα θα γίνει στα 1728, οι προσπάθειες όμως ίδρυσής του άρχισαν από το 1719²⁰. Οπωσδήποτε η Δυτι-

20. Για το προξενείο της Βενετίας στην Άρτα βλ. Ε. Α. Βέτσιος, *Η Διπλωματική και οικονομική παρουσία των Βενετών στην περιοχή της Άρτας κατά τον 18ο αιώνα*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2004.

κή Ελλάδα είναι μια περιοχή με πολλές πλουτοπαραγωγικές πηγές, όπως οι αλυκές και τα ιχθυοτροφεία, που γι' αυτές οι Βενετοί έδειχναν πάντα υψηλό ενδιαφέρον, αφού από τέτοιες πηγές προήλθε ο πλούτος και η δύναμη της Γαληνότατης Δημοκρατίας.

Οι πληροφορίες που παρέχει το δωρητήριο έγγραφο αποτελούν μια ενδιαφέρουσα πηγή για την μελέτη της ιστορίας της Άρτας και γενικότερα του βορειοδυτικού χώρου της Ελλάδας. Η δημοσίευσή του πιστεύω ότι θα διαφωτίσει σχετικά ζητήματα, συμβάλλοντας έτσι στην προαγωγή των γνώσεών μας για την ιστορία του αυτόνομου ηπειρωτικού κράτους, ενός από τα τελευταία προπύργια του μεσαιωνικού ελληνισμού.

Το Έγγραφο

Στην έκδοση του εγγράφου που ακολουθεί, εφαρμόστηκαν τα κριτήρια που γίνονται κατά κύριο λόγο αποδεκτά ως προς την έκδοση των εγγράφων της νεότερης εποχής.

Συγκεκριμένα:

Οι βραχυγραφίες δηλώνονται με παρενθέσεις. Διατηρήθηκε η ορθογραφία του κειμένου, ενώ η στίξη του διορθώνεται εκεί όπου υπάρχει κίνδυνος παρανοήσεων. Όπου υπήρχε αλλαγή φύλλου τοποθετήθηκε διπλή πλάγια γραμμή //. Αγκύλες τέλος τοποθετήθηκαν σε λέξεις με πιθανή ανάγνωση.

Προέλευση : A.S.V., Avogaria di Comun, Civile, b. 2, fasc. 5

«Copia

In nomine D(omi)ni amen. Anno incarnationis eiusdem 1495, mensis martii, decima die mensis eiusdem, decimequarte indictionis, regnante Serenissimo Domino nostro D(omi)no Rege Castelle, Aragonum, Sicilie, Navarre, Valentie, Maioricarum, Sardinie et Corsice, Comite Barchinone, Duce Athenarum et Neopatrie ac etiam Rossillionis et Ceritanie Comite, Regni vero eius Sicilie, sui regiminis anno vigesimo octavo feliciter amen.

Nos infrascripti Iudices nobilis civitatis Messane, Antonius Marisanti auctoritate qua infra notarius et testes subscripti ad hoc vocati speciatiter et rogati, presenti scripto publico notum facimus et testamur, quod ad nostram attendens presentiam Illustrissimus Dominus Leonardus de Tocco, Dispotus Arte (et cetera), nobis exhibuit et presentavit quoddam privilegium Serenissimi atque bone memorie Regis Ferdinandi, Regni Neapolis, continens assensum et consensum ipsius Regis super donatione et traditione terre et castri Montis Sarcii Regni Neapolis factis per Illustrem Dominum q(uonda)m Joannem de Vigintimiliis, Marchionem Geracii Regni Sicilie, ipsi Ill(ustrissi)mo D(omi)no Dispoto, eius nepoti; in quo est sigillum pendens cordula serecii rubei et crocci colorum contextum; in altera cuius sigilli // parte est figura Regis sedentis in sedia incoronata, in manu sinistra tenens quoddam rotundis cum cruce de super posita; in manu dextra non potest discerni propter oppressionem cere quod apportatur; et in parte dextera sunt arme sculpte ipsius Regis et in sinistra in quodam clipeo

sunt corone; et in reliqua parte ipsius sigilli est depicta imago Regis armati equitantis cum in se in manu dextera evaginato; et in pectora sunt arma Regis et in manu sinistra tenente labenas equi; et nos actente rogavit nostrum qui supra iudicem et notarii officium implorando dignaremur idem privilegium transumptare er in presentem formam publicam redigere.

Attendentes itaque huius modi Ill(ustrissi)mi Domini Dispoti petitionem et roagationem fore iustam et quia iusta petentibus non est denegandus assensu(m), idem privilegium vidimus, legimus et diligenter inspeximus non abrasum nec emendatum, sed in sua propria et prima figura persistens, in nihilo per nos addito, diminuto vel mutato quod mutet sensum vel variet intellectum ipsum prout facere vidimus fideliter el legalit(er); per infrascriptum notarium autem transumptare et transcribere fecimus, nostro in eo interposita iudicali auctoritate ad effectum ut idem transumptum pub(li)cu(m) // illud robur et vim habeat quam et quod habere dignoscimur ipsi originali privilegio; cuius tenor per omnia talis est.

Ferdinandus Dei Gratia Rex Sicilie, Hierusalem et Ungarie. Universis et singulis presentium seriem inspecturis, tam presentibus quam futuris, subgestorum nostrorum compendiis ex affectu benigne charitatis accedimus quo fit ut ipsorum petitionibus gratiosis assensum facilem benignius prebeamus. Sane nuper pro parte Illustris et Magnifici viri Leonardi de Tocco, Dispoti Arte ac Sancti Mauri, domini fidelis et amici nostri carissimi, fuit Magestati n(ost)re exhibitum et presentatum quoddam publicum instrumentum omni qua decet solemnitate roboratu(m) serici sequentis.

In nomine D(omi)ni nosiri Jesu Christi. Anno Dominice incarnationis 1474, de mense octobris, die octavo eiusdem mensis, octave indictionis, regnante Serenissimo et Ill(ustrissi)mo Principe Domino nostro Domino Rege Joanne Dei gratia Inclito Rege Aragonum, Sicilie, Navarre, Valentie, Maioricarum, Sardinie, Corsice, Comite Barchinone, Duce Athenarum et Neopatrie ac etiam Comite Rossillionis et Ceritanie, Regnorum suorum d(omi)no anno decimo septimo Navarre vero feliciter amen.

Nos Petrus de Ama(n)co, annalis iudex terre Castri Boni, Andreas de Perdicario de terra Pulini, iudex ordinarius per // totum Regnum Sicilie et insulas coadiacentes Regia auctoritate atque notarius publicus et testes subscripti ad hoc vocati specialiter et rogati, presenti scripto publico notum facimus et testamur, quod ill(ust)ris magnanimus et fidelissimus Dominus D(omi)nus D(ominus) Joannes, Comes de Vigintimiliis, Marchio Marchionatus Hieraci predicti Regni Sicilie, Dominus Montisarculi Regni Neapolis ac etiam Castri ad Mare Ruchelle dicti Regni Sicilie, faciens nos ad sui presentiam evocari in castro dicte terre Castri

Boni, in loco solito sue residentie, eius expositionem narravit: quod ipse Ill(ust)ris D(omin)us Marchio, considerans innatum amorem et dilectionem quem semper ipsa natura lugoerente gessit et gerit versus Illustrem Dominum Dominum Leonardum de Tocco, Dispotum Dispotatus Arte de partibus Grecie, nepotem suum dilectissimum ac instrineo pectoris sui, revoluens incompreheniibilem submissionem et obedientiam, quam semper habuit erga eundem Illustrem Dominum Marchionem tam Illustris Domimus D(omi)nus Carolus de Tocco, eius gener, pater dicti domini Leonardi, quam ipse d(omi)nus Leonardus, filius eius et nepos ipsius dominis Marchionis, et inter alia ipse Dominus D(omi)nus Carolus expoliando se a dominio et potestate sua et dominationis sue dicti sui // Dispotatus et ipsam dicto illustri domino Marchioni dum in partibus dicte Grecie et Dispotatus predicti moram traheret, dando et tribuendo; et inde in ultimis suis deductus per suum ultimum elogium et testamentum mirum in modum ipsum D(omi)num Leonardum, filium suum, dicto illustri precordialiter recomendavit, ipsum submitiendo gubernationi et consilio dicti Illustris Marchionis a quibus nullatenus discederet quod ipse d(omi)nus Leonardus bene et effectualiter observavit penitus et adimplevit ac continuo adimplet submissione et obedientia ultra quam decet; ac etiam considerans dictus Illustris Dominus Marchio periculum et infortunium in quo ipse dominus Leonardus fuerit et sit constitutus et in futurum constitui poterit; quem perfidissimus ille Turca a maiori parte sui Domini eum expoliaverit el de residuo depredare et expoliare poterit, quod Deus Omnipotens avertat; et forte quod absit eveniat ob quod oporteret ipsum et suos peregrinando miserabilem vitam peragere vel in manibus dicti perfidissimi et iniquissimi Teucris incidere vitamque finire prout et multis evenit et successit et in dies succedit et vidimus succedere.

Propterea prefatus illustris, magnanimus et fidelissimus d(omi)nus Marchio, volens ipso domino Leonardo, nepoti suo // dilectissimo, de tot et tantis submissionibus, obedientiis et honoribus prestitis et collatis per ipsum et dictum q(uonda)m patrem suum, que digna sunt, remunerationem de aliquali retributione correspondere ac etiam pro sui et suorum receptione, habitazione, receptaculo et vite eorum sustentatione in casu sinistri predicti si forte eveniret, sponte sua et de sua mera, libera et spontanea voluntate, sponte solemniter et legitime eo iuratico et meliori modo et forma, quibus potest, donavit et ea donatione que dicitur mera, pura, simplex et irrevocabilis inter vivos dedit, tradidit, cessit et habere concessit et habere voluit prefato Illuis(t)ri D(omi)no Domino Leonardo de Tocco, heredibus et successoribus suis in perpetuum; presente ad hoc magnifico domino Luca de Tocco, procuratore, ut asservit ipsius d(omi)ni Leonardi et pro

sui parte et nomine heredum et suorum suorū recipiente et stipulante ipsam(ue) donationem gratificante et p(er) tactum penne mei notarii ipsi procuratori pro ipso d(omi)no Leonardo, heredibus et successoribus suis, loco corporalis possessionis assignavit, ut moris est, iure proprio et in perpetuu(m) terram et castrum Montis Sarcii dicti Regni Neapolis cum toto suo tenimento et districtu ac baronia, // dominio, vassallagio, iurisdictione causarum civilium et criminalium, introitibus, proventibus redditibus et exitibus suis, quem et quas habuit et habet intus et extra et cum omnibus illis iurisdictionibus et auctoritatibus, potestatibus, dominationibus, prout habuit, habet et tenet dictus illustris dominus Marchio; et prout et sunt, habent; et fuit sibi concessum et donatu(m) per Serenissimum Dominum Dominum Regem Ferdinandum, Regem dicti Regni Neapolis, et cum illis honoribus et oneribus, prout tenebatur et habebat et habet et tenetur dictus Illustris Dominus Marchio iuxta formam et continentiam suorum privilegiorum, precedente prius tamen beneplacito et consensu dicti Serenissimi Domini Regis Ferdinandi Dei gr(ati)a Regis dicti Regni Neapolis. Dans et concedens dictus Illustris Dominus Marchio donator per se heredes et successores suos in perpetuum dicto d(omi)no Leonardo, heredibus et successoribus suis, plenam licentiam et liberam potestatem et auctoritatem plenariam dictam terram et castrum cum tota sua baronia et dominio habendam, tenendam, regenda(m), gubernandam, vendendam, alienandam p(er)mictandam // et pro anima indicandam ac totum velle suum libere et inceptum faciendum prout de re eius propria et iusto titulo sibi acquisita, constituens ipsum dominu(m) in rem suam; avocando et alienando dictus illustris Marchio donator a se heredibus et successoribus suis in perpetuum obtenta prius dicta licentia et beneplacito et consensu dicti illustrissimi domini regis dictam terram et castrum, vassallos et habitatores ipsoru(m) omneque ius, dominium et utile et directum usum, potestatem et auctoritatem plenariam et omnimodam, altam et baxam, omnesque actiones reales, personales, tacitas, mixtas et expressas, civiles et pretorias ac criminales, quas et que habuit et habet et quomodolibet habere dignoscitur in ipsis terra et castro et dominatione ipsorum et vassallorum ipsorum; virtute ditorum suorum privilegiorum et concessionum ea et eas transtulit et concessit in dictum dominum Leonardum, heredes et successores suos in perpetuum, quos investivit et in corporalem possessionem induxit; p(er) tactum penne tradite ipsi domino Luce, procuratori suo pred(ict)o, ut asseritur. Promictentes per stipulationem sollemnem dictus illustris dominus Marchio per se, // heredes et successores suos, dicto domino Leonardo, heredibus, successoribus suis, ipso domino Luca presente et nomine et pro parte dicti domini Leonardi donatarii, heredum et suorum

suorum, stipulante et gratificante dictam donationem et omnia et singula predicta habere et tenere perpetuo firma, grata, rata et accepta observare et adimplere et ullo unquam tempore contradicere vel venire aliqua ratione vel causa de iure vel de facto per se vel per summissam personam nec agenti consentire sub hiipotheca et obligatione omnium bonoru(m) suorum mobilium et stabilium, feudaliu(m) et burgensaticorum, presentium et futurorum, sub refectione damnorum et interesse et expensarum litis et extra renunciando exceptioni doli et metus cause conditione sive causa in factum, actioni quando dolus dat causam contractum vel incidit in contractu rei que non fore sic geste beneficio restitutionis in integrum, vicio ingratitudinis, beneficio paupertatis et immense donationis et omnibus aliis legibus civilibus et canonicis, constitutionibus, pragmaticis, ritibus, capitulis, usibus, consuetudinibus // scriptis et non scriptis, privilegiis comitum et baronorum ac illustrium personarum; et sic pro attendendis premissis dictus illustris iuravit tactis scripturis in manibus mei predicti notarii; volens dictus illustris dominus Marchio quod presens contractus donationis predictae possit semel et pluries clausulari et ratificari Consilio Sapientum, substantia non mutata in favorem dicti domini Leonardi, heredum et successorum suoru(m), etiam partibus, que tanguntur non citatis vel absentibus; unde ad futuram rei memoriam factum est presens publicum instrumentum manu mei predicti notarii nostrorumque iudicis et notarii ac testium infrascriptorum, subscriptionibus et testimonis communitum.

Actum in dicta terra Castri Boni anno, mense, die et inditione premissis.

Ego Petrus Amanco annalis iudex terre Castri Boni, qui supra, testis.

Ego Nicolaus de Campo Odiis interfui et testor.

Ego Gabriel de Flondiola miles interfui et testis sum,

Ego Cesar Gambitella premissis interfui et testor.

Ego Joannes de Santuciis testis sum.

Ego Andreas de Perdicario, qui sup(r)a, // per totum Regnum Sicilie et insulas coadiacentes regia auctoritate iudex ordinarius atque notarius publicus premissis omnibus interfui, scripsi, publicavi et in hanc formam publicam redigi meoque solito signo signavi et id eo me subscripsi. Post cuius quidem preinserti instrumenti presentationem fuit pro parte eiusdem illustris Dispoti, Magestati n(ost)re humiliter supplicatum, ut dicte donationi, concessioni ac perfustem traditioni sibi pro se et suis heredibus et successoribus in perpetuu(m) facte de dicta terra et castro Montis Sarcii per dictum illustrem d(omi)num Joannem, Comitem de Vigintimiliis, Marchionem Jeracii, omnibusque et singulis in d(ict)o instrumento contentis, expressis et declaratis, assentire benignius dictumque

instrumentum cum omnibus que in se continet confirmare, laudare et approbare illisque confirmationis nostre robur adicere de speciali gratia dignaremur. Nos fidelium nostrorum acta compendia gratis affectibus prosequentes pro consideratione quoque sincere devotionis et fidei ac maximi amoris et singularis affectionis eiusdem Dispoti nec minus illustris pre-//fati Marchionis erga Magestatem nostram; qui etiam eidem Magestati nostre ut dicte concessionis et donationi ut premittitur per eum dicto illustri Dispoti heredibusque et successoribus suis facte assentire et auctoritatem nostram ac beneplacitum et consensum impartiti dignaremur instantissime supplicari fecit; fuit in hac parte supplicationibus inclinati que exauditionis gratiam pro maximis et amplissimis meritis et servitiis ipsorum(m) illustris Marchionis et Dispoti erga nos prestitis dignemerentur predictum preinsertum instrumentum concessionis, donationis et traditionis dicte terre et castri Montis Sarculi cum iuribus et pertinentiis suis omnibus fact(is), ut predicatur, dicto illustri Dispoti pro se et suis heredibus et successoribus in perpetuum omniaque et singula contenta expressa et declarata in eo rata, grata, valida et firmo habentes et gerentes, quatenus tamen rite recteque processerint et alias pro inde facta sint; veris quidem ex istentibus prenarratis bonorumque feudalium natura in aliquo non mutata, nonobstante quod super bonis feuda- // libus processisse noscantur. Tenore presentium(m) nostra ex certa scientia, mature deliberate et consulto assentimus et consentimus ex gratia nostrumque assensum, consensum pariter et decretum et auctoritatem interponimus omniaque et singula in dicto instrumento contenta expressa et declarata ratificamus, acceptamus, laudamus, approbamus et confirmamus, nostreque ratificationis, acceptationis, laudationis, approbationis et confirmationis munimine et suffragio roboramus. Volentes et decernentes expresse quod huius modi noster assensus et confirmationis gratia ex inde subsecuta eidem illustri Leonardo Dispoti Arte suisque heredibus et successoribus ex suo corpore legitime descendentibus natis iam et in antea nascituris omni futuro tempore efficaciter stabilis et incommutabiliter sint reales et firme nullumque diminutionis incommodum vel impugnationis obiectum(m) aut dubietatis involucrum in iudiciis vel extra quomodolibet pertimescat, sed in suo semper robore et efficacia perseverent; fidelitate // tamen nostra feudali quoque servitio et [adoha] nostrisque aliis et alterius cuicumq(ue) iuribus semper salvis et expresse reservatis. In cuius rei testimonium presentes licteras fieri fecimus magno Magestatis nostre sigillo pendenti munitas. Datum in Castello Novo civitatis nostre Neapolis per magnificum virum Lucam Torrolum Romanum locumtenentem spectabilis et magnifici viri honorati de Aragonia, Caietani,

Fundorum Comitum, Regni huius Logothete et Protonotarii. collateralis consiliarii fidelis, nostri plurimum dilecti.

Die XI mensis novembris anno Domini 1474.

Regnorum nostrorum anno decimo septimo.

Rex Ferdinandus.

Egidius Sardonal p(ro)p(e) [gat.le]

Io(annes) Dominicus Rex mandavit mihi Antonello de Petrucciis, solvit [tare] nos XII [N.A.] de Montibus [Loc. M. Cam.]

Registrata in cancellaria penes cancellarium in r(egistr)o p(redict)o (carta) 43.

Unde ad futura(m) rei memoriam et ut de presenti publicatione fides plenaria ubique haberi valeat factum est; inde presens publicum instrumentum // transumpti per dictum notarium Antonium Manianti, nostris subscriptionibus roboratum. Actu(m) Messane anno, mense, die et indictione premissis.

Ego Vincentius Sollima, legum doctor, iudex Messan(e)

Ego Angelus Maza, legum doctor, iudex Messan(e)

Ego notarius Julius de Pasqualio testor.

Ego notarius Bernardus de Simone de Messina testor.

Ego notarius Martinus de Joanne de Messina testor.

Ego notarius Nicolaus Ivela testor.

Ego notarius Jacobus de Carissimo testor.

Ego qui supra Antonius Manianti auctoritate apostolica notarius et regius publicus totius Vallis Demenne premissa omnia rogatus publicavi et scribi feci manu scriptoris ex presidii auctoritate mihi prestita ut constitit meisque solitis signo et subscriptione signavi (et cetera) testor (et cetera).

-locus signi-

Nos Jurati Universitatis Nobilis Civitatis Messane. Universis et singulis officialibus et personis in quavis orbis parte constitutis, presentes // nostras patentes licteras inspecturis notum facimus et indubia testamur fide qualiter hon(orabilis) notarius Antonius Manianti, qui preinsertu(m) publicum transumptum confecit et in preinsertam publicam formam redegit, fuit et est notarius publicus sive tabellio cuius actibus et instruments indubia in iudiciis et extra adhibetur fides; idcirco preinserto publico instrum(en)to tanquam autentico et fide digno omni fariam poteritis prestare fidem; in cuius rei testimoniu(m) presentes fieri fecimus nostro solito civitatis sigillo in pede munitas.

Datum in nobili civitate Messina 16 martii decimequarte indictionis 1495.

Locus sigilli.

Presens copia est ex(tra)cta a suo originali in pergamento scripto sistente in

archivio ex(cellentissimi)mi d(omi)ni Leonardi de Tocco p(ri)n(ci)pis Acaie et Montis Militum mihi exhibito et exhibenti restituto cum quo facta cotte concordat meliori semper salva; et in fidem ego v(ir) i(llu)ster d(octo)r Nicolaus Antonius Ferraiolo de Neap(oli) Ap(ostoli)cus et Regius // notarius hanc feci et sig(na)vi Neap(oli) die 3 m(ensi)s octobris 1724.

Carolus Dei gr(ati)a Hispaniar(um) Rex ac divina. faccente clem(enti)a Romanorum Imp(erato)r semper Augustus. Joseph Leopoldus de S(anc)to Severino, P(ri)n(ce)ps Bisiniani et Pauci, Comes Clarimontis, Saponarie et Altimontis, Primus Baro in presenti Regno, Magnus Magister Iustitiarius.

Pateat et notum sit universis et singulis presentium seriem inspecturis atque lecturis qualiter re(troscri)ptus m(agnifi)cus d(octo)r Nicolas Antonius Ferraiolo, qui re(troscri)ptam extracta fecit et se subscripsit ab olim fuit prout ad presens est publicus et regia auctoritate notarius Neapolitanus fidelis et legalis scripturisque per eum confectis et consimilibus semper adhibita fuit prout ad p(re)se)ns adhibetur plena et indubitata fides. In quorum fidem has presentes testimoniales licteras fieri iussimus et ab uno ex actor(um) Magistris in Capite M.C.V. // subscriptas ac mag(nifi)co secretario et sigillo eiusdem M.C. subscriptione et impressione munitas et roboratas, ut decet.

Dat(um) Neap(oli) ex Palatio d(icti) M.C. die 5 m(ensi)s (octo)bris 1724. Michael Gervasi M.C.V., sec(retarius)

Luogo del sigilio Dom(ini)cus Salernus Act(or)um

Non solvit quia ex sanguine regio Mag(ister) in Capite M.C.V. in Civilibus

Jacobus Busenello pro Ser(enissima)m Venetiar(um) Reipubl(icam) (et cetera) in hoc Regno Neapoli residens.

Fidem facimus et attestamur retroscrip(tis) mag(nifico)s Michaelem Gervasi nec non Dominicum Salerno sunt tales quales se subscripserunt et omni fide digni. In quorum (et cetera).

Datum Neap(oli) in Palatio Divi Marci die 16a (octo)bris 1724. Giacomo Busenello resid(ent)e Veneto. Gio(vanni) Giacomo Simoni seg(retari)o.

Capitulum
In Nomine Domini Amen Anno Incarnationis eius Domini
1495. Mensis Martij decima die. Veni' eiusdem de-
cimo quatuordecimij Regnante serenissimo et domi-
no Rege Dno Rege Castellæ, Aragunij, Siciliæ, Na-
uarre, Valentis, Maioricarum, Indiarum, et Italicis, Co-
mitis Barcinonæ Duce Athenarum, et Septem Insularum
ac etiam Principis Italici, et vicariorum Francie, et Regni Ner-
dicis Siciliæ, in Legationibus suis augustissimo octavo felicis-
sime Amen. Nos in vicescriptis et vicei' et vicei' diuizari
Nephan Antonijs Marisanti aueritate qua in his
Aragonis et Castellæ in vicescriptis ad nos vocati. Peci' a
et vicescriptis vicescriptis publicis. Nos fund. cum
et vicescriptis, quod ad nos habent ad vicescriptis
vicescriptis Dominum Leonardum de. Peci' a vicescriptis
hies ex hies et vicescriptis quoddam vicescriptis
vicescriptis atque vicescriptis vicescriptis
vicescriptis et vicescriptis et vicescriptis
vicescriptis super donatione et traditione vicescriptis
vicescriptis vicescriptis vicescriptis vicescriptis
vicescriptis vicescriptis vicescriptis vicescriptis
vicescriptis vicescriptis vicescriptis vicescriptis
vicescriptis vicescriptis vicescriptis vicescriptis
vicescriptis vicescriptis vicescriptis vicescriptis